

ARDAHAN YÖRESİ YAĞMUR TÖRENLERİNDE HAYVANLAR

Animals in Rainmaking Rituals of Ardahan Region

Cansu İRMAK*

ÖZET

Toprağa bağlı olan insan, yaşamın devamlılığı için tarih boyunca suya ihtiyaç duymuş ve yokluğunda çaresizliğe düşmüştür. İnsanlık, susuzluk gibi durumları, genellikle kendi yaptığı hataların ya da işlediği günahların bir sonucu olarak görmüş, bu nedenle de çeşitli tabu ve kaçınmalar geliştirmiştir. Doğa güçleri ile Tanrı'nın vereceği cezalardan kaçınmak ya da korunmak için çeşitli dinlik ve büyülik uygulamalara başvurmuştur. Geçimi tarım ve hayvancılığa bağlı olan köy toplumlarında kent toplumuna nazaran tabiat olayları daha fazla önem arz etmiş olup günümüz köy toplumlarındaki afetler karşısında yapılan uygulamalar, ilkel dönemin izlerini de taşımaktadır. Geçimini büyük oranda hayvancılıkla sürdüren Ardahan'da da yağmurun yağmaması ya da aksine çok yağması, insan hayatını olumsuz etkileyen en önemli faktör olması dolayısıyla tabiat olayları ile ilgili pek çok inanış ve uygulama geliştirilmiştir. Söz konusu inanış ve uygulamaların başında da yağmur yağdırmaya ya da fazla yağın yağmuru durdurmaya dönük inanış ve uygulamalar gelmektedir. Yağmur yağdırma törenleri, Türk dünyasının hemen her bölgesinde olduğu gibi, Ardahan'da sıklıkla icra edilmektedir. Ardahan yağmur törenlerinde hayvanların kullanımı özel bir yere sahiptir. Ardahan'da yağmur yağdırmak ve durdurmak için kurban kesmenin yanı sıra merkezinde köpek, eşek, kurbağa, kene gibi hayvanların yer aldığı uygulamalar da tespit edilmiştir. Çalışmada, Ardahan yöresindeki yağmur törenleri hakkında saha çalışmalarından elde edilen güncel veriler esasında bilgi verilerek merkezinde hayvanların yer aldığı yağmur törenleri kökenleri ve yapısal özellikleri bakımından ele alınıp yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yağmur törenleri, Ardahan, su, ateş, kurbağa, köpek, eşek.

ABSTRACT

The human, who is depend on the soil, needed water throughout the history for the continuity of life and fell in despair in its absence. Humanity has seen situations such as thirsty, usually as a result of his own mistakes or the sins they have committed, and therefore various taboo and avoidance were improved by humanity. Humanity have applied to a variety of religiosity and enchantment practices so as to avoid or be protected God's punishments by the forces of nature. In rural societies which have a livelihood depending on agriculture and animal husbandry, natural events are more important than urban society and the practices against the disasters in today's village societies have traces of

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul. E-posta: irmakcansuu@gmail.com

This article was checked by Turnitin.

primitive period. Ardahan, which maintains its livelihood with a large proportion of livestock, has been developed many religious belief and practices related to natural phenomena due to drought or extreme rain that is the most important factor affecting human life negatively. In question the beliefs and practices are towards to raining or stopping the rain. Rainfall rituals are performed frequently in Ardahan, as in almost all regions of the Turkish world. The use of animals in Ardahan rain rituals has a special place. In Ardahan, in addition to sacrificing to raining and stop rain, there are also applications including the other animals such as dogs, donkeys, frogs and ticks. In this study, the information will be given on the basis of the current data obtained from field studies about the rain rituals in the Ardahan region and the rain rituals where the animals are located at the center will be considered and interpreted in terms of their origins and structural features.

Key Words: Rainmaking rituals, Ardahan, water, fire, frog, dog, donkey.

Giriş

Su, insanlık için başlangıçtan günümüze kadar yaşam kaynağı olarak görülmüştür ve insanların yerleşim alanlarını belirlemelerinde de etkili olmuştur. Bunu, geçimi tarım ve hayvancılığa bağlı olan köy toplumlarının yerleşim düzenlerinden belirgin bir şekilde görebilmekteyiz. Araştırma sahamız olan Ardahan'da da köyler, genellikle dere kenarlarına kurulmuştur. Çünkü geçimi tarıma, hayvancılığa ve arıcılığa bağlı olan bölgede su hayati değer taşımaktadır. İlbahar aylarında yağışın bol olması, hayvancılar ve arıcılar için büyük önem arz etmektedir. Bu aylarda bölgedeki ekinlerin ve çiçeklerin olgunlaşması gerekmektedir. Bölgede hayvancıların *biçin ayı*, arıcıların da *nektar zamanı* olarak adlandırdığı temmuz ve ağustos ayları geldiğinde, biçilen otların çürümemesi ve arıların çiçeklerden alacakları nektarın yıkanmaması için yağmurun yağmaması istenmektedir. Yörede ilbahar dönemleri kurak geçerse yağmur yağdırmaya yönelik, biçin ayı veya nektar zamanı dedikleri yaz ayları da fazla yağışlı geçerse yağın yağmuru durdurmaya yönelik çeşitli tören ve uygulamalar yapılmaktadır.

Bu tören ve uygulamaları yapıları, icraları ve işlevleri gereği ritüel kapsamında ele almak gerekmektedir. Ritüelleri işlevleri bakımından iki grupta toplayan Gürbüz Erginer, yağmur yağdırma ritüellerini, topluluğu bir bütün olarak ilgilendiren durumlara yönelik yoğunlaştırma (intensification) ritüelleri içerisinde göstermiştir: "Fonksiyonları açısından iki ana grupta toplayabileceğimiz ritüellerin bir grubu doğum, ad verme, dış çıkarma, sünnet, evlenme, hastalık, ölüm gibi yaşamın dönüm noktalarına yönelik olup bunlar genelde geçiş ritleri olarak adlandırılırlar. İkinci grup ritüeller ise: Yağmur gereksinimi, salgın ve öldürücü bir hastalığa karşı savunma, ekin, hasat hazırlıkları, toplu avlanma, başarılı bir savaş grubunun karşılanması, asker uğurlama gibi topluluğu bir bütün olarak ilgilendiren durumlara yönelik yoğunlaştırma (intensification) ritüelleridir." (1997:211). Bir yoğunlaştırma ritüeli olan yağmur törenleri,

halkın susuzluk ya da fazla yağış karşısında çaresizliğinden doğmuş törenlerdir.

Bereketi arttırmaya yönelik olan ve dinlik-büyülük uygulamaları barındıran yağmur törenleri¹, Anadolu'nun hemen her bölgesinde olduğu gibi Ardahan'da da icra edilmektedir. Ziyaret denilen yerlere toplu halde çıkıp yağmur duası etmek ve burada kurban kesmek, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi, Ardahan'da da yapılan yağmur törenlerinden biridir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde çomçalı gelin, godu, göde, yağmur gelini gibi adlarla adlandırılan bir süpürge denilen ya da tahta kaşıktan yapılmış sembolik kız bebeğe Ardahan'da süpürge bezeme, dodu ya da kepçe hatun denilmektedir. Bu uygulama, Ardahan'da yağmur yağdırmak için en çok başvurulan uygulamadır. Bölge halkı, bu törene bero bezemek, kepçe hatun gezdirmek, süpürge bezemek, dodu dodu gezmek ya da godu godu gezmek demektedir (KK-1; KK-2; KK-3; KK-4; KK-5). Bunun dışında, yağmur yağması için tabutlarla sahipsiz mezarlardan ya da ziyaret denilen bölgelerden alınan taşların suya bırakıldığı, aynı şekilde yağmuru durdurmak için de bu taşların ocağa koyulduğu, saha çalışması yoluyla tespit edilmiştir (KK-6; KK-7; KK-8). Bölge halkı hayvanlar üzerinde yaptıkları çeşitli uygulamalarla yağmur yağdırma ya da çok yağın yağışı durdurmaya yönelik eylemleri barındıran çeşitli törensel etkinlikler de gerçekleştirmektedir.

Hayvanların Ardahan yöresi yağmur törenlerindeki yerini tespit ederek yorumlamayı amaçlayan bu çalışmanın verileri, sözlü kaynaklardan mülakat tekniği kullanılarak tespit edilen bilgilerden oluşmaktadır. Çalışmada, Ardahan yöresi yağmur törenlerindeki hayvanlara yönelik uygulamalar yer yer başka bölgelerdeki uygulamalarla da karşılaştırılacaktır.

Yağmur Törenlerinde Hayvanlara Yönelik Uygulamalar

Doğal hayatın içerisindeki insan etrafındaki olayları gözlemleyerek, defalarca deneyimleyerek bazı bilgiler edinir ve hayatını buna göre düzenler. Ardahan'daki geçimi tarım, hayvancılık ya da arıcılığa bağlı olan insanlar da geçim kaynakları ve meslekleri nedeniyle doğayı izlemiş, birtakım çıkarımlarda bulunmuşlardır. Havanın nasıl olacağını da bulutlara, aya ya da etraflarındaki hayvanların hareketlerine bakarak tahmin etmeye çalışmışlardır. Arıcılar, kışın nasıl geçeceğini arıların kovanlarındaki balı tüketip tüketmediklerine bakarak anlamaya çalışırken yağmurun yapıp yağmayacağını da *kervana çıkan* arıların aniden hızlı bir şekilde kovana girmelerinden tahmin etmektedirler (KK-9). Farenin çok olması da yörede, o senenin kurak geçeceğine işaret olarak yorumlanmaktadır (KK-1).

Anadolu'da yağmur yağdırmak için yapılan törenlere genel olarak "yağmur duası" denmektedir. "İbadetin en önemli öğelerinden biri olan

¹ Yağmur törenleri için bk. (Acıpayamlı, 1963; Acıpayamlı, 1964; Acıpayamlı, 1976; Başgöz, 1986; Çıblak, 2002; Şimşek, 2003; Kılıç, 2011; Koby, 2014).

dua, yalın haliyle yüce kudretlerin yardımını ve acımasını sağlamak, onları harekete geçirmek için insanın içinde bulunduğu duruma göre o anki seslenişidir." (Örnek, 1988:83). Yağmur duaları; yaşamı tabiat olaylarına göre şekillenen, geçimini tarım ve hayvancılığa bağlı olarak sürdüren toplumlarda yapılmaktadır. Yağmur dualarında yöre yöre çeşitli farklılıklar görülmektedir. "Anamur'un Malaklar köyü, Bozyazı ilçesinin Lenger köyü ile Gülnar ilçesinin Çukurasma köyünde, camide yapılan yağmur duasından sonra büyük küçük herkes toplanır ve hocanın önderliğinde yüksek ve çevresi açık bir tepeye gidilir. Bazı yerleşim birimlerinde gidilen bu yer, çeşme başı, su kenarı ya da bir ziyaret yeri de olabilir. Burada namaz kılınır, dua edilir. Dua sırasında ceketler ters giyilir, şapkalar ters takılır ve eller, parmaklar yere doğru çevrili şekilde tutulur ve hocanın duasının arasında yüksek sesle "amin" denilir. Diğer taraftan daha önceden herkesin ortak katılımıyla alınmış olan koyun ya da davar kesilir, etiyle kavurma, yine ortaklaşa getirilen bulgur ile de pilav pişirilir ve topluca yenilir... Arslanköy adlı yerleşim biriminde yaşayan kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre, yağmur duasına toplulukla beraber hayvanlar (küçükbaş hayvanlar) da götürülür ve herkesin hayvanı birbirinin arasına karıştırılır. Bu şekilde analarını bulamayan kuzular ya da oğlaklar sürekli meleşir. Bu olayın sonucunda hemen yağmur başlar." (Çıblak, 2002: 3-4). Ardahan'da yağmur duası "ziyarat" denilen mekânlarda yapılmaktadır. Bu mekânlar, genel olarak köyün yüksek bir yerindedir ve burada tek bir mezar bulunmaktadır. Ziyaretlerde bulunan bu mezarların kime ait olduğu bilinmemektedir, ancak bu mekânlar kutsal kabul edilmektedir. Yağmur duası için ziyaretlere çıkmaktan amaç, kutsal vasıtasıyla Tanrı'ya ulaşmaktır. Yağmur duasına çıkan halk, burada avuç içleri yere bakacak şekilde yağmur yağması için dua ettikten sonra getirdikleri kurbanları kesip, dağıtmaktadır (KK-10). Fazla yağın yağmuru durdurmak için de aynı tören yapılmaktadır. Bu törende yağmur yağdırma töreninin aksine, eller göğze doğru açılarak dua edilir ve üç kere "yağmur yağdin islandın, gün çık gurut." denilir (KK-11). "İbadetin önemli bir bölümünü teşkil eden kurban, doğaüstü alana giren kudretlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şey istemek için sunulur." (Örnek, 1988: 87). Yağmur törenlerinde Tanrı'ya sunulan kurbanlar, Tanrı'dan yağmur istemek içindir. Ardahan yöresinde yağmur törenlerinde kurban edilen hayvan, genellikle koyundur. Bu koyunun rengi önemli olmamakla birlikte bölgede daha çok "mor goyun" olarak adlandırılan mor karaman cinsi koyun tercih edilmektedir. Dolayısıyla vücut rengi kırmızı, baş ve ayak kısmı koyu renkli koyunlar kurban edilmektedir.

Jean Paul Roux (2005:91); insanoğlunun; yiyeceğini, giyeceğini ve hareket etme yeteneğini borçlu olduğu hayvanı her şeyin gerçek ve temel biçimi olarak gördüğünü ve kendinden daha iyi yüzen, daha iyi uçan, daha iyi anlayan ve hata yapmadan geleceği bilen hayvanlara karşı kendi zayıflığı ile yüzleştiğini söyler. Yetersizliğinin sebebi olarak yalnız insan görüldüğü için, karşılaşılan zorlukların din, büyük, hayvan ve bitkilerin

taklidi yapılarak aşılmak istendiğini kaydeder. Çıldır'dan derlenen bilgilere göre kuraklık olduğu zaman yağmur yağdırmak için yöre halkı bir kurbağayı bulup, ıslatmaktadır (KK-1). Fazla yağmur yağdığı dönemlerde de bir kurbağa yakalandıktan sonra ocağın üzerine bacağın asılarak kurutulmaktadır. Ardahan'da en fazla Çıldır'da yapılan bu uygulamayla ilgili şahıslardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

"Eskiden yağmur yağdığı zaman ekinler zor olurdu diye gurvağayı ters çevirir bacadan asardılar buharıdan yanı. Bu gurvağa guruduhça yağmurlar azalır. Hanı ele inanırdılar. Gerçekten de yanı yağmur olmazdı o zaman" (KK-12).

"Valla yağmuru kesmek için burda bir şey uygulanıyordu. Gurbağayı sağ sağ tepe üstü asardılar. O gurbağa guruduhça toprah gururdu yağmur yağmazdı" (KK-1).

Yağmur törenlerinde kurbağa kullanmak, sadece Ardahan'da görülen bir uygulama değildir. "Sinop ve Taşova'da çocuklar ellerinde bir bakraç taşıyarak dolaşırlar törende; bakracın içinde su ve kurbağalar vardır. Törende bakracı sallayarak kurbağaları bağırtırlar." (Başgöz, 1986: 14). "Tokat'ın kuzey köylerinde, kuraklık afet noktasına gelince, bir kalbur (gözer)un üzerine kurbağa koyulur ve ev ev dolaştırılır. Evlerden kurbağanın üstüne su serperler." (Kalafat, 2010: 354). Anadolu'da çokça uygulanan kepçe hatun gezdirme ritüelinin kökenini de Başgöz kurbağaya bağlamaktadır. Bunu da "kepçe" sözcüğünün kökeni üzerinden yapmaktadır. Divan ü Lügat-it Türk'e göre, kepçe sözcüğünün Oğuzcası kamıç'tır; bu ad küçültme eki ile kamıçak halini alır. Kamıçak kurbağa yavrusu demektir. Başgöz, Ardahan'da da kullanılan "dodu" sözcüğünün bazı İran kaynaklarında kurbağa ile eş anlamlı olarak kullanıldığını da aktarmaktadır (Başgöz, 1986: 15-16). Yağmur törenlerinde kurbağanın kullanılması, bir rastlantı sonucu değildir. Başlangıçtan günümüze kadar etrafını izleyen insan, yağmur ile kurbağa arasında bir ilişki kurduğu içindir ki bu uygulama böylesine yaygındır. Ardahan'da kurbağa sesi duymak, yağmurun yağacağına dair bir işaret olarak görülmektedir (KK-13). Kurbağa ve yağmur arasındaki ilişkiyi Frazer, kurbağanın vücudunda su toplayan bir hayvan olmasına bağlamaktadır. Bu yüzden ilkel insanlar, kuraklığa kurbağanın neden olduğuna inanmışlardır. Gerekli yağmurun elde edilmesi için, kurbağanın ambar ettiği bu suyun çıkarılması gerekmektedir. Bu yüzden kurbağa dünyanın hemen her yerinde yağmur törenlerine karıştırılmıştır (Akt. Başgöz, 1911: 295). Başgöz (1986: 17), Anadolu'da yağmur törenlerinin bir bölümünde, kurbağanın kapı kapı dolaştırıldığını, insanların bağırarak "kurbağanın susuzluktan öldüğünü"nü söylediklerini ve her evden kurbağanın üzerine su döküldüğünü aktarmaktadır. Frazer (2004: 10-14), arzulanen olayın taklit yoluyla meydana getirilmeye çalışılmasını, "duygusal büyü" olarak açıklamaktadır. Duygusal büyü'nün ilkelerinden biri, herhangi bir etkinin, onu taklit ederek elde edilebilir ilkesidir. Buna taklit büyü'sü de denilmektedir. İstenilen olayı taklit yoluyla meydana getirmeyi

amaçlayan bu büyüye, yağmur törenlerinde çokça başvurulmaktadır. Frazer (2004: 25-26), duygusal büyüü açıklarken Kaledonyalıların yağmur yağdırmak için bir iskeleti ıslatmaları ve güneşi çıkarmak içinse iskeleti yakmaları örneğini vermektedir. Ardahan'da yağmur yağdırmak için kurbağanın ıslatılması yahut yağın yağmuru dindirmek için kurbağanın kurutulması da bir duygusal büyüdür. Kurumuş topraklardan alınan kurbağanın ıslatılması ile yağmurun taklidi yapılmaktadır. Kurbağa kurdukça toprakların kuruyacağı inancı da yine arzulanan olayın taklit yoluyla meydana getirilmesidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da kurbağanın herhangi bir yerde değil de ocakta kurutulmasıdır. Türk kültüründe ocak aileyi temsil etmektedir ve ocak kültürünü ateşten ayrı düşünmek mümkün değildir. Altaylılar ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe "güneş ve aydan ayrılmışsın" demektirler (İnan, 1986: 67). Kurbağanın herhangi bir yerde asılarak kurutulması değil de ocakta kurutulması dikkate değerdir. Burada ateşle temsil edilen aslında güneştir ve toprakları temsil eden kurbağa bu yüzden ocakta kurutulmaktadır.

Yörede yağmur yağdırmak için yapılan bir başka uygulama da keneyi ateşe atmaktır (KK-14). Halk, uzun yıllar sonucunda edindiği bilgilerle kene ile yağış arasında bir bağ kurmuştur, ki kenenin çok olması kuraklığın habercisidir. Orhan Acıpayamlı (1964: 244-245), su ve kara kaplumbağaları ile akrelerin asılarak öldürülmesini, halkın bu hayvanlarda yağmuru önleyici bir özellik bulmasına bağlamaktadır. Bu özellik, bu hayvanlar yaşadıkça devam edeceğinden hayvanlar -asma-yolu ile öldürülmektedir. Aynı şekilde hayvancılığın yapıldığı, dolayısıyla kenelerin azlığının ya da çokluğunun kolaylıkla fark edilebildiği Ardahan'da halk, keneyi yakarak aslında yağmuru önleyen faktörü ortadan kaldırmaktadır. Ardahan'da eğer "biçin zamanı" denilen dönemde de hava çok yağışlı giderse yağmuru dindirmek için keneyi suya atarlar (KK-14). Frazer (2004: 25), bazen güneşi doğurma usulünün yağmur yağdırmadakinin tam tersi olduğunu söylemektedir. Keneyi ateşe atarak yağmurun yağacağına inanan halk, tam tersi bir uygulamayla, yani keneyi suya atarak yağmuru dindireceğine inanmaktadır.

Köpek, Anadolu'da hem olumlu hem de olumsuz bir hayvan olarak algılanmıştır². Geçimi tarım ve hayvancılığa bağlı olan toplumlarda köpekler hayatın bir parçasıdır, hatta ailenin bir bireyi gibidirler. Çünkü köpekler, hayvan sürülerinin ve evlerin koruyucusudur. Ardahan'da hayvancılıkla uğraşan her evin bir köpeği vardır ve bu köpeklerin hareketlerinden insanlar kendi geleceğine dair çıkarımlar yapmaktadırlar. Ardahan'da köpeğin ulması evden cenaze çıkacağına ya da deprem olacağına işaret olarak yorumlanmaktadır (KK-13). Aynı zamanda köpeğin tüyünün ve pisliğinin nazar ile ilgili yapılan uygulamalarda kullanıldığı görülmektedir. Bunun haricinde yağmur törenlerinde de köpeğe dönük birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Havanın kurak gittiği dönemlerde kadınların ilk doğurduğu çocuk

² Köpeğin Türk kültüründeki yeri için bk. (Türkeri Baltacı, 2015).

(anasının ilki) köpeğin kafasını yıkamaktadır (KK-8; KK-3). Yörede köpekler birbirleri ile kavga ettikleri zaman su dökerek ayrılmaktadırlar (KK-15). İnsanların köpeklerin su korkusunu fark etmesi, belki de onların yağmur yağmadığı durumlarda köpeklere başvurmasının sebebidir. Orhan Acıpayamlı (1964: 239), Türkiye'de yapılan yağmur törenlerinde köpek kafatasının ıslatıldığı bilgisini vermektedir. Kurumuş topraklarda yaşayan köpeklerin ya da o topraklara gömülü köpeklerin kafataslarının ıslatılması da yağmurun taklididir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, köpeğin kafasını yıkayan kişinin herhangi biri değil de annesinin ilk çocuğu olmasıdır. "Günümüzde, ilkel kabilelerde su -günlük yaşamda olmasa da mitlerde- ersuyuyla özdeşleştirilir... Tohumlar açısından zengin olan su, toprağı, hayvanları ve kadınları döller." (Eliade, 2003: 197). "Su ile temas her zaman bir yenilenmeyi bünyesinde taşır: çünkü çözülüp dağılmayı "yeni bir doğum" izler." (Eliade, 2017: 115). İlk çocuk kadın rahmine düşen ilk suyu temsil etmektedir, dolayısıyla annesinin ilk çocuğu bizi başlangıca götürmektedir ve annesinin ilk çocuğu vasıtasıyla bir yenilenme söz konusudur. Bu vesileyle kuraklık son bulacak, doğa yeniden canlanacak ve yenilenecektir.

Ardahan'da yağmur törenlerinde başvuru alan bir diğer hayvan eşektir. Caferoğlu (1958: 70-71), Terekemelerin yağmurdan bir an evvel kurtulmak endişesiyle kara eşeklerden birinin iki kulağı arasındaki kollarını yıkadıktan sonra o bölgeye yoğurt sürüp otlaması için serbest bıraktıklarını aktarmaktadır. Bugün yörede yaşayan Terekemelerde eşeğin başına yoğurt sürme uygulaması yapılmamaktadır, ancak Ardahan genelinde yağmur yağması için eşeğin başı yıkanmaktadır. Köpeğin başı gibi eşeğin başını da annesinin ilki yıkamaktadır (KK-16). Eşek gündelik hayatımızda bir yük hayvanı olarak kullanıldığı için hep mazlum bir hayvan olarak görülmüştür. Boratav (1994: 139), Anadolu'da yağmur yağdırmak için analarından ayrı bırakılan kuzuların meletildiğini, emzikli çocukların ağılatıldığını aktarmıştır. Ardahan'da yağmur duasına çıkan halk, özellikle çocuklara dua ettirmektedir. Bunun sebebi masum ve savunmasız olan vasıtasıyla Tanrı'nın kendilerine acımasını sağlamaktır. Yağmur törenlerinde eşeğin başının yıkanması, halkın mazlum olan vasıtasıyla dileğini kabul ettirme düşüncesiyle bağlantılı olsa gerektir. Burada eşeğin başının yıkanması da bir *duygusal büyü*dür. İstenilen olay, taklit yolu ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Eşeğe yapılan bir başka uygulama ise, yörede "çölpük" olarak adlandırılan soba külünün yığını tünel gibi açıp eşeği içinden üç kere geçirmektir. Bu uygulamanın sonunda yağmur yağacağına inanılmaktadır (KK-17). Frazer (2004: 17-18), Peluların yağmur yağdırmak için tarlaya kara bir koyun bağladıklarını, üzerine ethica döktüklerini ve yağmur yağana dek koyuna yiyecek vermediklerini aktardıktan sonra hayvanın renginin duygusal büyü'nün bir parçası olduğunu savunur. Hayvan siyah renkte olduğu için bu yolla gökyüzünü karartıp, yağmur bulutlarını getirecektir. Ardahan'da yapılan uygulamada da eşeklerin kara olması tesadüf değildir. Ayrıca içinden geçirilen külün rengi de

yağmur bulutlarının rengini temsil etmektedir, bu yolla yağmur bulutları çağrılmaktadır.

Sonuç

Gelişen teknolojiye rağmen insanoğlunun tabiat karşısındaki acizliği devam etmektedir. Ardahan yöresinde yapılan yağmur törenleri de bu acizliğin bir ürünüdür. Ardahan yöresindeki yağmur törenleri, bazen yağmur yağdırmak, bazen de tam aksine, yağın yağmuru durdurmak için yapılmaktadır. Anadolu'da da yağmur yağdırma ritüelleri, öteki toplumlarda olduğu gibi, diğer ritüellere bakarak daha çok büyü ile dinin sınırı üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu ritüellerde dinsel-büyüsel düşünce ve eylemler birbirine girmiştir (Erginer, 1997: 212). Ardahan yöresi yağmur törenlerinde de dinsel ve büyüsel uygulamalar iç içe geçmiştir.

Ele aldığımız yağmur törenlerinden "yağmur duasına çıkma", dinsel düşüncenin en baskın olduğu törendir ve günümüzde de yağmurun yağmadığı durumlarda en çok başvurulana törendir. Kaynak kişilerin beyanlarından köpeğin başını yıkamak, kurbağa kurutmak ve eşeğin külden geçirilmesi gibi diğer uygulamaların geçmiş dönemlerde sıkça yapıldığı, fakat günümüzde eskisi kadar yaygın olmadığı anlaşılmıştır. Yağmur törenlerinde kullanılan hayvanların kurbağa, kene, eşek ve köpek olması tesadüf değildir. Halk bilgisi, uzun gözlemler sonucunda elde edilen bilgidir ve defalarca tecrübe edilmiştir. Kuraklık ya da sel gibi durumlarda hayvanları gözlemleyen yöre halkı, bu hayvanların su ile ilişkisini tespit ederek yağmur törenlerine dahil etmiştir. Bu törenlerde sürekli yağın yağmuru durması ya da kuraklığın son bulup yağmurun yağması gibi arzu edilen olaylar hayvanlar vasıtasıyla taklit edilmiştir. Çünkü insanın sınırlı gücüyle üstesinden gelemeyeceği olaylar hayvanlar aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ACIPAYAMLI, Orhan (1963). "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXI (1-2), 1-39.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1964). "Türkiye'de Yağmur Duası". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (22),3-4.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1976). "Türkiye'de Yağmur Duasında Taş ve Kuru Kafa Motifleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji*(8), 11-20.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili (1994). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- CAFEROĞLU, Ahmet (1958). "Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1- 4.
- ÇIBLAK, Nilgün (2002). "İçel'de Yağmur Yağdırma Törenleri". *Folklor/Edebiyat*, VIII(XXXI), 93-103.
- ELIADE, Mircea (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, Çev.: (Lale Arslan). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- ELIADE, Mircea (2017). *Kutsal ve Kutsal Dışı*. (Çev.: Ali Berktaş). İstanbul: Alfa Yayınları.
- ERGİNER, Gürbüz (1997). *Kurban: Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FRAZER, James G. (2004). *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Temelleri I*. (Çev.: Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.
- İNAN, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KALAFAT, Yaşar (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının Özellikleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- KILIÇ, Sami (2011). "Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları (Takmak Köyü Örneği)". *Turkish Studies*, 6 (1), 503-514.
- KOBYA, Elif Şebnem (2014). *Türkiye'de Yağmur Törenleri ve Yağmurlar İlgili İnanışlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ROUX, Jean-Paul (2005). *Orta Asya'da Kutsal Birlikler ve Hayvanlar*. (Çev.: Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2003). "Anadolu'da Yağmur Yağdırmaya Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: Çömçeli Gelin". *Milli Folklor*, 60, 78-87.
- TÜRKERİ BALTACI, Züleyha (2015). *Türk Kültüründe Köpek (İnanış, Uygulama ve Anlatılar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: İsrail Uzunkaya, Eşmepınar Köyü 1957, İlkokul Mezunu, Âşık.
- KK-2: Kibriye Ekinci, Ölçek Köyü 1959, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK-3: Gülden Demirbaş, Ölçek Köyü 1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK-4: Naziye Sarıçam, Ölçek Köyü 1947, Eğitim Yok, Hayvancı.
- KK-5: Süsenber Ponba, Ardıçdere Köyü 1938, Eğitim Yok, Hayvancı.

- KK-7: Gülgez iftçi, Dedegöl Köyü 1942, Eğitim Yok, Hayvancı.
- KK-8: Periřan Demirbaş, Ölçek Köyü 1943, Eğitim Yok, Hayvancı.
- KK-9: Kemal Avcı, Gölgesi Köyü 1954, İlkokul Mezunu, Arıcı.
- KK-10: İsrail Dursun, Ölçek Köyü 1942, Eğitim Yok, Hayvancı.
- KK-11: Zennure Altun, Sulakyurt Köyü 1933, Eğitim Yok, Hayvancı.
- KK-12: Serfinaz Işık, Sabaholdu Köyü 1966, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK-13: Beysefa İrmak, Sabaholdu Köyü 1957, Lise Mezunu, Hayvancı.
- KK-14: Elvan Saltař, Ölçek Köyü 1989, Yüksek Lisans, Doktora Öğrencisi.
- KK-15: Olgun İrmak, Sabaholdu Köyü 1988, Lise Mezunu, İşçi.
- KK-16: Dilek Kurban, Halil Efendi Mahallesi, 1987, Ortaokul, Hayvancı.
- KK-17: Güzel Kurban, Halil Efendi Mahallesi 1955, Eğitim Yok, Hayvancı.